

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ BİNGÖL ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Bingol University
The Journal of Bingol Studies

Cilt/Volume: 5 Sayı/Issue: 1

GÜZ 2018

Onursal Editör / Honorary Editor

Prof.Dr. İbrahim ÇAPAK

Editör / Editor

Dr. Öğr. Üyesi Ömer TOKUŞ, Dr. Öğr. Üyesi Nevzat KELEŞ
Dr. Öğr. Üyesi İsmail NARİN, Dr. Öğr. Üyesi Mahmut GİDER

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Responsible Editor

Müslüm AYYILDIZ

Tanıtım ve Halkla İlişkiler Müdürü / Advertising and Public Relations Manager

M. Emin YETİŞİR

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof.Dr. Abdullah BAYRAM (Nişantaşı Ünv.), Prof.Dr. Hüseyin Hüsnü GÜNDÜZ (İstanbul Yeni Yüzyıl Ünv.),
Prof.Dr. İbrahim ÇAPAK (İstanbul Ünv./ Bingöl Ünv.), Prof.Dr. Mehmet BARCA (Ankara Sosyal Bilimler Ünv.),
Prof.Dr. Mehmet Mahfuz SÖYLEMEZ (İstanbul Ünv.), Prof. Dr. Kazım YOLDAŞ (Uludağ Ünv.),
Doç. Dr. Abdullah AYDIN (Kastamonu Ünv.), Doç.Dr. Abdulmuttalip ARPA (İstanbul Sabahattin Zaim Ünv.),
Doç. Dr. Abdullah DUMAN (Van Yüzüncü Yıl Ünv.) Dr. Öğr. Üyesi Abdulhakim BEKİ (İstanbul Ünv.),
Dr. Öğr. Üyesi Bilal BAĞIŞ (Bingöl Ünv.), Dr. Öğr. Üyesi İsmail NARİN (Bingöl Ünv.),
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa GÜNERİGÖK (Muş Alparslan Ünv.) Dr. Öğr. Üyesi Ömer TOKUŞ (Bingöl Ünv.),
Dr. Adil BOR (DİB Haseki Eğitim Merkezi).

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof.Dr. Abdullah ÇELİK (Harran Ünv.), Prof.Dr. Abdullah DİKEN (Konya Necmettin Erbakan Ünv.),
Prof.Dr. Ahmet GÜRBÜZ (Bingöl Ünv.), Prof.Dr. Cemalettin ERDEMÇİ (Siirt Ünv.), Prof.Dr. Eşref TAŞ (Siirt Ünv.),
Prof.Dr. Gıyasettin ARSLAN (Fırat Ünv.), Prof.Dr. H. İbrahim BULUT (İstanbul Ünv.), Prof.Dr. Hikmet TAN (Bingöl Ünv.),
Prof.Dr. Hüseyin HANSU (İstanbul Ünv.), Prof.Dr. İbrahim ÇAPAK (İstanbul Ünv./ Bingöl Ünv.),
Prof.Dr. Mehmet BARCA (Ankara Sosyal Bilimler Ünv.), Prof.Dr. Mehmet Mahfuz SÖYLEMEZ (İstanbul Ünv.),
Prof.Dr. Muhsin HALİS (Sakarya Ünv.), Prof.Dr. Nazım HASIRCI (Dicle Ünv.), Prof.Dr. Orhan BAŞARAN (Bingöl Ünv.),
Prof.Dr. Ramazan SOLMAZ (Bingöl Ünv.), Prof.Dr. Sahip BEROJE (Van Yüzüncü Yıl Ünv.),
Prof.Dr. Yılmaz BİNGÖL (Yıldırım Beyazıt Ünv.), Prof. Dr. Kazım YOLDAŞ (Uludağ Ünv.),
Prof.Dr. Abdullah TAŞKESEN (Bingöl Ünv.), Prof. Dr. Nusrettin BOLELLİ (Bingöl Ünv.),
Doç. Dr. Abdullah AYDIN (Kastamonu Ünv.), Doç.Dr. Abdulhakim KOÇIN (TBMM),
Doç.Dr. Abdulsasır SÜT (Bingöl Ünv.), Doç.Dr. Enver ARPA (Ankara Sosyal Bilimler Ünv.),
Doç.Dr. Metin YIĞIT (Dicle Ünv.), Doç.Dr. Mustafa AGÂH (Bingöl Ünv.),
Doç. Dr. Vehbi TÜREL (Bingöl Ünv.), Doç. Dr. Abdülaziz KARDAŞ, Dr. Öğr. Üyesi Ahmet KAYINTU (Bingöl Ünv.),
Dr. Öğr. Üyesi Bilal BAĞIŞ (Bingöl Ünv.), Dr. Öğr. Üyesi İsmail NARİN (Bingöl Ünv.),
Dr. Öğr. Üyesi Muhittin ÖZDEMİR (Bingöl Ünv.), Dr. Öğr. Üyesi Ömer TOKUŞ (Bingöl Ünv.),
Dr. Öğr. Üyesi Sezayi KÜÇÜK (Sakarya Ünv.), Dr. Öğr. Üyesi Nevzat KELEŞ (Bingöl Ünv.),
Abdullah DEMİR (Bingöl Ünv.).

Bingöl Araştırmaları Dergisi, yılda iki sayı olarak yayımlanan ulusal hakemli bir dergidir. Yazılarının bilimsel ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

Bingöl Araştırmaları Dergisi, SOBIAD, İdealonline, Google Scholar ve İSAM veri tabanları tarafından taranmaktadır. Bu dergi, Bingöl Üniversitesi Bingöl Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezinin ilmi katkısı ve Bingöl Belediye Başkanlığının desteğiyle yayımlanmaktadır.

ISSN: 1309-369X

Dizgi ve İÇdüzen: Ankara Dizgi Evi

Baskı: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi

Basım: Güz 2018

e-posta: bingolarastirmalari@gmail.com

SAYI HAKEMLERİ / REFEREE BOARD OF THIS ISSUE

Prof. Dr. Orhan BAŞARAN	Bingöl Üniversitesi
Doç. Dr. Hamza ALTIN	Bingöl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim TOSUN	Munzur Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Emin BARS	Bingöl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Kadir TUĞ	Bingöl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mahmut GİDER	Bingöl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Naim DÖNER	Bingöl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ülkü ÇALIŞKAN	Trakya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Tuğba ERAY BIBER	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi, Ebru ÇOBAN	Bingöl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ELALDI	Bingöl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Muhammed ÇETKİN	Bingöl Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

TAKDİM/ Yaşar BARAKAZİ	5
EDİTÖRDEN/ Ömer TOKUŞ	7
Mahmut GİDER	
KİĞİLİ ŞEYH SELİM EFENDİ’NİN DÜNYA ALGISİ	9
Mehmet Şirin AYIŞ	
BİNGÖL HALİDİ ŞEYHLERİNİN OSMANLI RUS SAVAŞI İLE BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI’NDA GÖSTERDİKLERİ YARARLILIKLAR	29
Yılmaz IRMAK	
BİNGÖL HALK HEKİMLİĞİ	49
Faruk KAYMA-Nurullah ESENDEMİR	
BİNGÖL YÖRESİNDEN DERLENEN MASALLARIN ÇOCUK EĞİTİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ	75
Erol YILMAZ	
BİNGÖL’DE YEREL GAZETECİLİĞİN 70 YILLIK TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ	93
Uğur AVA	
KİTAP TANITIMI	109

TAKDİM

Saygıdeğer Okurlar,

Bingöl, farklı kimliklerden insanların huzur ve güven içerisinde yaşadığı şehirlerimizden biridir. Farklılıkların renkliliğe dönüşerek huzurla özdeşleştiği böyle bir muhitin folklor, tarih vb. alanlarıyla alakalı yapılan çalışmalar, büyük bir değer kesp ettiği için artarak devam etmelidir. Zira ihtiyaç duyulan hassasiyet ortaya konulmadığı takdirde, şehrin birçok kültür hazinesi unutulmaya yüz tutar. Bu hususta Üniversitemizle birlikte ortak proje ve akademik çalışmaları arttırma çabası içerisinde olup mevcut kültürel mirasa yeni katkı sağlayarak Bingöl'e karşı vicdanî ve tarihî mesuliyetimizi yerine getirme uğraşı içerisindeyiz. Özellikle *Bingöl Araştırmaları Dergisi*'nin yaptığı çalışmalar aracılığıyla şehrimizle alakalı bilgi hazinemizin gittikçe artmakta olduğuna şahit olmaktayız. Bu durum, ilgili çalışmalara yoğunlaşma konusunda şevkimizi daha da arttırmaktadır. Bu cümleden *Bingöl Araştırmaları Dergisi*'nin 9. sayısını sizlere takdim etmenin mutluluğu içerisindeyim. Dergimizin bu sayısı, şehrimizim folklor, edebiyat, eğitim, basın tarihi vb. konularıyla alakalı kıymetli araştırma makalelerini ihtiva etmektedir.

Değerli vakitlerini ayırıp büyük emeklerle şehrimize dair literatürün oluşmasına ve çoğalmasına katkı sunan pek muhterem makale yazarlarına Bingöl halkı adına teşekkür ediyorum. Öte yandan bu değerli çalışmanın öncülüğünü yapan *Bingöl Araştırmaları Dergisi*'nin Onursal Editörü Bingöl Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. İbrahim ÇAPAK Bey'e ve dergi editörü kardeşlerime de şükranlarımı sunuyorum.

Yücel BARAKAZİ
Bingöl Belediye Başkanı

EDİTÖRDEN

Muhterem Okurlar,

Bingöl Araştırmaları Dergisi'nin 2018 Güz dönemine ait yeni sayısını sizlerle paylaşmaktan mutluluk duymaktayız.

Yayın hayatına 2014 yılında başlayan dergimiz bahar ve güz dönemi olmak üzere yılda iki sayı ile düzenli olarak yayın hayatını sürdürmektedir. Dergimiz, Bingöl'ün siyasi, sosyal, ekonomik, sağlık ve kültürel hayatının farklı yönlerine dair araştırmaları toplamayı, derlemeyi ve yayınlamayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, Bingöl ve çevresine dair oluşumuna vesile olduğu bilimsel ve akademik bilgi birikimini, üniversiteler, kütüphaneler ve internet yoluyla bütün dünyanın ilgisine sunmaktadır. Bundan sonraki süreçte DergiPark üzerinden yayın hayatını devam ettirecek olan dergimiz, İdealonline ve İSAM gibi veri tabalarında taranmaya başlamış olup Akademik Araştırmalar İndeksi'nde (ACAR İNDEKS) taranmak üzere müracaatını yapmıştır.

Dergimizin bu sayısında "*Kiğılı Şeyh Selim Efendi'nin Dünya Algısı*", "*Bingöl Halidî Şeyhlerinin Osmanlı Rus Savaşı ile Birinci Dünya Savaşı'nda Gösterdikleri Yararlılıklar*", "*Bingöl Halk Hekimliği*", "*Bingöl Yöresinden Derlenen Masalların Çocuk Eğitimi Açısından İncelenmesi*", "*Bingöl'de Yerel Gazeteciliğin 70 Yıllık Tarihine Genel Bir Bakış*" konu başlıklarıyla beş makaleye ve bir de kitap tanıtımına yer verilmiştir.

Makaleleriyle dergimizin bu sayısına katkı sunan yazarlarımıza ve bu makalelerin okunup değerlendirilmesinde emek sarf eden hakemlerimize teşekkür ediyoruz.

Dr. Öğr. Üyesi Ömer TOKUŞ

BİNGÖL HALK HEKİMLİĞİ

Yılmaz IRMAK*

Özet

Halk hekimliği birtakım geleneksel yöntem ve ilaçlarla hastalıkları sağaltma olarak adlandırılmaktadır. Halk hekimliğinin kökeni Eski Türklerde Şamanizm inancına kadar uzanmaktadır. Şamanların görevlerinden biri de hastaları tedavi etmektir. Bugün “ocaklı”, “efsuncu”, “kırıkçı-çıkıkçı” ve “kocakarı” gibi adlar verilen kişiler, halk arasında hastaları tedavi ederek adeta Şamanların işlevini üstlenmişlerdir. Günümüzde alternatif tıp olarak da görülen halk hekimliğinde kullanılan sağaltma yöntemleri; dinî-büyüsel ve gerçekçi-akılcı nitelikte sağaltma olarak iki grupta toplanabilir. Modern tıptaki büyük gelişmelere rağmen halk hekimliğinin insanlar arasında oldukça rağbet görmesi bizi böyle bir çalışmaya yöneltmiştir. Bu çalışmada Bingöl’de saha çalışması yoluyla elde ettiğimiz halk hekimliği inanç ve uygulamaları mercek altına alınacaktır. Amacımız; bu tür çalışmalardan elde edilen bulgularla, hem halkın yüzyıllardır birtakım hastalıklara karşı kullandığı ilaçları ve tedavi yöntemlerini belirlemek, hem de modern tıbbın yararlanabileceği bir veri imkânı sunmaktır.

Anahtar Sözcükler: Bingöl, Halk Hekimliği, Alternatif Tıp, Şamanizm, Sağaltma.

BİNGÖL FOLK MEDICINE

Abstract

Folk medicine means the treatment of diseases by various traditional methods and medicines. The origin of the folk medicine is based on the Shamanism beliefs in ancient Turks. One of the duties of the shamans was to treat the sick. Today, people who are given names such as “ocaklı”, “bonesetter” and “old woman” take on the function of Shamans by treating people in the public. Remedial methods used in folk medicine, also known as alternative medicine, can be grouped as religious-magical and realistic-rational treatments. In spite of the great developments in modern medicine, the popularity of the folk medicine let us to conduct this study. In this study, it will be focused on the folk medicine beliefs and practices obtained through fieldwork in Bingöl. The aim of the study is both to determine the medicines and treatment methods that people have used for centuries for some diseases with the findings obtained from such studies and to provide a data facility from which modern medicine can benefit.

Key Words: Bingöl, Folk Medicine, Alternative Medicine, Shamanism, Remedy.

* Dr. Öğretim Üyesi, Bingöl Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, yirmak@bingol.edu.tr

Giriş

Halk arasında; “ocaklı”, “efsuncu”, “kırıkçı-çıkıkçı” ve “kocakarı” gibi isimler verilen kişilerin birtakım geleneksel yöntem ve ilaçlarla hastaları tedavi ettiği uygulamalara; “halk hekimliği” adı verilmektedir. Pertev Naili Boratav; halk hekimliğini; “halkın, olanakları bulunmadığı için, ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince hastalıklarını tanılama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümü” (1999: 122) olarak tanımlamıştır. Eski Türklerde Şamanın en önemli görevlerinden biri de hastaları tedavi etmektir. Şamanlıkta, insan vücuduna giren kötü ruhların, içerideki iyi ruhu dışarı çıkarttığına ve böylelikle hastalıkların oluştuğuna inanılmaktaydı. Bu yüzden Şaman, önce trans hâline geçerek kendisine yardımcı olan ruhları yardıma çağırır, hastalığın sebebi bulunmaya ve ruhun vücudu neden terk ettiği anlaşılmaya çalışılırdı. Kötü ruhların, vücutta toplandığı yeri tespit eden Şaman, kötü ruhu bulunduğu vücuttan çıkarmak için tehdit eder, onunla savaşmayı temsilen dans eder, titrer, yerde boğuşur ve böylelikle kötü ruhu vücuttan çıkardıktan sonra iyi ruhu yeniden hastanın vücuduna sokardı (Kaya, 2001: 2013).

Ali Berat Alptekin, *Divanü Lugâti't Türk ve Kutadgu Bilig'de*; halk hekimliği karşılığı olarak iki kavrama dikkat çekmektedir. Bunlardan biri ilaç anlamına gelen “em”; diğeri ise eczacı, tabip, ilaç yapan anlamında “emçi” sözcükleridir. Bugün, Türk dünyasının büyük çoğunluğunda halk hekimliği ve eczane karşılığı olarak “em”, “emhane” kavramları ve tedavi etme anlamına gelen “emdev” fiili hâlâ kullanılmaktadır (2010: 6). Dede Korkut hikâyelerinde; dağ çiçeği ve anne sütüyle tedavi, yaraya kül basarak tedavi, kör gözün açılması için tedavi ve sarımsak otu ile tedavi hakkında bazı bilgiler yer almaktadır. Türk halk hikâyelerinde genel olarak; güneş yanığının tedavi edilmesi, ses kısıklığını tedavi etme, akan kanı durdurma ve ayıltma, çiçek ve otlarla yaranın tedavi edilmesi, görmeyen gözün tedavi edilmesi, kısırlığın tedavi edilmesi, su dökerek ayıltma, nar yiyerek sağaltma gibi birçok rahatsızlığın ve hastalığın tedavisiyle ilgili halk hekimliği bilgilerine ulaşmak mümkündür (Alptekin, 2010).

Osmanlı döneminde; hasta tedavisi için başvuru alan ebeler, tabipler ve bunların yanında, daha çok halk arasında bilinen ve yaptıkları işlere göre ad alan; kırbacılar, alazcılar, kelci kadınlar, korku damarına basıcılar, kurşun dökücüler, parpıcılar, karışmış faniler, dalakçılar, sarılık ve dilaltı kesenler, hunnak tesbihi verenler, ısıtma bağlayıcılar vardı. Bu şahısların uyguladığı pek çok yöntem, geçmişte Şamanlar tarafından da uygulanmıştır (Kaya, 2001: 214).

“Halk hekimliği, günümüzde olumlu (alternatif tıp) ve olumsuz (batıl, kocakarı uygulamaları) yaklaşımları beraberinde taşıyan ikili bir yapı taşımaktadır.” (Öncül, 2013: 2032) Halk hekimliği bilgileri çağlar boyu kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze kadar ulaşmıştır. Bu inanç ve uygulamalar ülkemizde kapalı ve kırsal alanlarda bütün canlılığı ile yaşamakta hatta şehir merkezlerinde bile oldukça rağbet görmektedir (Artun, 2008: 202).

Halk hekimliğinde hastalıklarla uğraşan aile fertlerine “ocaklı” adı verilmektedir. Ocaklı olan bir kişi; tedavi etme yetkisini ailesinden kan yoluyla almakta ve bu sistem; babadan oğula, nesilden nesile aktararak devam etmektedir (Acıpayamlı, 1969: 5). Ocaklı, bir veya birkaç hastalığı sağaltma yeteneğine sahip olan, bu işin yöntemlerini bilen ve işinde uzmanlık edinmiş kimseyi tanımlamaktadır. Hastalığın tedavisine göre ocaklara bazı isimler verilmiştir. Örneğin bu yerler; sarılık hastalığı tedavi ediliyorsa “sarılık ocağı”, fıtık tedavisi yapılıyorsa “fıtık ocağı”, uçuk tedavisi yapılıyorsa “uçuk ocağı” gibi adlar almaktadır. Ayrıca bu ocaklara; “sıtma ocağı”, “dalak ocağı” “inme/felç/yel ocağı”, “dağlama ve alazlama ocağı”, “efsun ocağı” ve “büyü/tılsım ocağı” gibi ocaklar da eklenebilir. Eski Türklerde Şamanlık inanç sisteminin devamı niteliğindeki bu uygulamalar, yapı ve fonksiyonları bakımından günümüzde de varlıklarını devam ettirmektedir (Araz, 1995: 158-163).

Ocaklı olan kişiler, genellikle bir yatırım veya türbenin yakınında bulunan köyün halkındandır. Türbede yatan ermiş kişinin soyundan gelmeleri yahut onun türbesinde, ziyaret yerinde görevli olmaları kendilerine yetki verildiğini göstermektedir. Ocaklı erkek veya kadın olabilir. Genellikle erkek hastalara erkek, kadın hastalara da kadın ocaklılar bakmaktadır. Ocaklıların sağaltmada uyguladığı birçok pratikten bazıları büyü, bazıları da ateş ile ilgilidir. Örneğin; Afyon’un Künbet köyünde bulunan Çıbık Baba türbesinin yakınlarındaki ağaçlardan kesilmiş iki çubuk birbirine sarılır, bu çubuklar birbirine yapıştığında fıtığın iyileşeceğine inanılır. Sağaltma uygulamalarından bazıları da ateş ile ilgilidir. Örneğin; albasmasına karşı demirden yapılmış aletlerin kullanılması, lohusa kadının sütü kesildiğinde memesi üzerine ıslak bir keçe koyulup bunun üstüne de ateşte kızdırılmış bir demir çubuğun ya da şişin bastırılması, yine kırkbasmasına karşı çocuğu korumak için ocaktan alınmış olan küçük taşların, ılık suyun içerisine atılması ve bu suyla çocuğun yıkanması uygulamalarında ateşin kullanıldığını görüyoruz (Boratav, 1999: 114-115). Ateş ile yapılan tedaviler, tütsüler, çeşitli ruhsal varlıklarla iletişim kurmaya kadar varan sağaltım yöntemleri; özellikle Alevi-Bektaşî dedeleri ve ocaklılar eliyle hastalığa sebep olan ruhsal varlıkların kovulması, kişinin içinden çıkarılması, delilerin tedavi edilmesi, yılanlık, sıracı ve alazlama gibi

rahatsızlıkların sağaltılması gibi uygulamaların kökeni Şaman uygulamalarına dayanmaktadır (Bayat, 2006: 261).

Boratav'ın; büyü nitelikte korunma ve sağaltma işlemi, gerçekçi ve akılcı yöntemler (1999: 122) olmak üzere iki grupta ele aldığı halk hekimliği uygulamalarını ve sağaltma türlerini Erman Artun altı gruba ayırmıştır. Bu sağaltma türleri şunlardır:

a) “İrvasa Yoluyla Yapılan Sağaltmalar: İrvasa, doğrudan vücutla ilgili olmayan, hastayı etkileme amacıyla yapılan sağaltmalardır. Türkiye'nin değişik bölgelerinde irvasa, urasa, uğrasa, oğrasa gibi adlar verilmektedir. İrvasa yoluyla yapılan sağaltmalarda hasta; sağlıklı bir kişinin yanına yatırılmakta, hamamda sağlıklı bir kişinin oturtulduğu kurnaya oturtulmakta ya da kurt kafasının içindeki su ile yıkanmaktadır. Bu sayede sağlık ve gücün hasta kişiye geçerek onu iyileştirdiğine inanılmaktadır.

b) Parpılama Yoluyla Yapılan Sağaltmalar: Parpılma, parpılma, parpılama, parpulma gibi değişik adlar da verilmektedir. Bu tür sağaltmalarda hastanın vücudu çizilir, delinir, dağlanır, kesilir ya da vücuduna değnek vurulur. Örneğin hastanın ustura ile çizilen baş kısmının üzerine papatya çiçeği tozu serpilir.

c) Dinsel Yolla Yapılan Sağaltmalar: Dinsel yöntem, araç ve madde ile yapılan sağaltmalardır. Hastanın türbe ve yatır sandukasının etrafında dolaştırılması ya da hastaya ayın dolunay döneminde okunmuş bir kap suyun içirilmesi örnek olarak verilebilir.

d) Bitki Kökenli Em'lerle Yapılan Sağaltmalar: Ebe gömeci, çıtırğı, kara tabak, ısırğan, sarımsak, çörek otu, üzerlik, düvencik, papatya, keten tohumu, saparma, zeyrek, ak zencefil, mısır püskülü, afyon, kara üzüm, susam, dut ve daha birçok bitkinin kökü, gövdesi, kabuğu, yaprağı, meyvesi, çiçeği ya da tohumu birtakım işlemlerden geçirilerek hastalara em (ilaç) olarak verilir.

e) Hayvan Kökenli Em'lerle Yapılan Sağaltmalar: Örneğin hastaya yarıda yakalanan böcekler yedirilir ya da kuduz böceğinin suyu içirilir.

f) Maden Kökenli Em'lerle Yapılan Sağaltmalar: Altın, gümüş, bakır ve taş gibi madensel maddeler birtakım işlemlerden sonra hastaya em olarak verilir. Örneğin sihirsal gücü olduğuna inanılan taşın tozu suda eritilerek içirilir veya yemeklere katılarak yedirilir.” (Artun, 2008: 205).

1. Bingöl'de Halk Hekimliği İnanç ve Uygulamaları

Bu çalışmada; Bingöl'de alan araştırması yöntemiyle elde edilen halk hekimliği uygulamaları ele alınacaktır. Bingöl merkez ve merkeze bağlı köyler başta olmak üzere Solhan, Genç, Karlıoava ve Yedisu gibi ilçelerde yapılan araştırma sonucu elde edilen bilgiler bu çalışmada kullanılmıştır. Sözlü kültürün ve kırsal yaşamın hâlâ canlılığını sürdürdüğü bir il olan Bingöl, bu konuda araştırmacılara zengin bir malzeme sunmaktadır. Bingöl halk hekimliği uygulamaları; dinî-büyüsel yöntemlerle sağaltım ve gerçekçi-akılcı yöntemlerle sağaltım şeklinde iki ana başlık altında ve diğer alt başlıklarına göre incelenmiştir.

1.1 Dinî ve Büyüsel Yöntemlerle Sağaltım

1.1.1 Türbe ve Ziyaret Yerleri Aracılığıyla Sağaltım

Yörede çocuk sahibi olabilmek için ziyaret yerlerine veya türbelere gidilmekte, burada iki rekât namaz kılınp ve dua edildikten sonra adak kesilmektedir. Ziyaret yerinden alınan bir miktar toprak, çocuğu olmayan kadına yedirilmektedir. Türbe ziyaretinde küçük bir kâğıt parçasına bir dilek yazılarak suya atılmaktadır. Ayrıca taştan yapılan beşik, bebek çorabı veya bebeklere ait emzik gibi eşyalar ağaçlara asılmaktadır. Eğer çocuk olursa çocuğa, türbede yatan velî kişinin adı verilmektedir (Irmak, 2016: 115).

Bingöl'de Göltepesi (Çan) köyü mezarlığında bulunan Şeyh Ahmed türbesi; özellikle yürüme sorunu ve kas hastalığı olan kişiler, cilt hastalığı olanlar, epilepsi hastaları, sürekli baygınlık geçirenler ve akıl sağlığı yerinde olmayanlar tarafından ziyaret edilmektedir. Güveçli (Sini) köyü yakınlarında bulunan Ahmed türbesi ise; yörede kısmetini açmak ve evlenmek isteyenler tarafından ziyaret edilmektedir. Kerametleriyle bilinen bir zat olan Şeyh Alaaddin türbesini depresyon ve ruhsal hastalığı bulunan insanlar ziyaret etmektedir. Şeyh Muhyiddin türbesi, genellikle nazardan kurtulmak isteyen insanlar tarafından ziyaret edilmektedir. Yusuf-ı Harputî türbesindeki elma ağaçlarındaki şifalı olduğuna inanılan elmalar, ziyarete gelenler tarafından yenilmektedir. Ayrıca sıtma hastalığına yakalanan kişiler, bu türbenin hemen yanında bulunan sıtma pınarının suyu ile yıkanmaktadır. Şeyh Cemal türbesini ziyarete gidenler yanlarında şeker veya su götürmekte ve türbeyi ziyaretten sonra bu yiyecek ve içecekleri teberrük olarak dağıtmaktadırlar. Şeyh Hasan türbesinin mezar taşı halk tarafından kazılmakta ve bu taşın tozu şifa niyetiyle yemeklere katılmaktadır. Çocuk sahibi olmak isteyenler Şeker Baba türbesine gelerek çocuklarının olması için dua etmekte ve türbede bulunan dilek ağacına beşiği andıran bezler bağlamaktadırlar. Ayrıca adağı olan kişi-

ler perşembe günleri bu türbeyi ziyaret ederek kurbanlarını burada kesmektedirler. Şeker Baba'dan alınan taşlar teberrük kabul edilmektedir.

Yörede rahatsızlığı olan insanlar, Molla Ali'nin mezarının yanında uyuyarak şifa bulacaklarına inanırlar. Molla Ali'nin ruhsal hastalığı olan insanları, bugün halk arasında "daire kurma" olarak bilinen bir yöntemle iyileştirdiği söylenmektedir. Melik Ahmet ziyaretinin özellikle kas ve kemik rahatsızlığı olan hastalar için şifalı olduğuna inanılmaktadır. Şehidê Deştê ziyaretinin yakınında bulunan suyun, şifalı olduğuna inanılmaktadır. Dilekleri olan insanlar bu ziyaret yerine gelerek mezarın üstündeki küçük çalılığa ve mezar taşına ip ya da bez parçası bağlayarak adaklarını kesmektedirler. Karer Baba ziyaretinden getirilen taş ve ağaç parçalarının, yörede ikamet eden Alevi Zazaları tarafından teberrük olduğuna inanılmaktadır. Bu teberrükler, hasta olan kişinin şifa bulması için başına asılmaktadır. Ziyarete gelenler adaklarını burada kesmektedirler. Evlenmek için kısmetinin açılmasını isteyenler Şehit Asker ziyareti yakınındaki ağaca çaputlar bağlamaktadırlar. Az ziyaretinin yakınlarında bulunan suyun şifalı olduğuna ve hastalıkları iyileştirdiğine inanılmaktadır. Ziyarete gidenler bu sudan teberrük olarak bir miktar yanlarında götürmektedirler. Kumandan Halit'in mezarı, halk tarafından şifa amaçlı ziyaret edilmektedir. Seyda Efendi ziyaretine gidenler teberrük olarak mezarına şeker veya çeşitli yiyecekler götür ve bunlar şifa niyetiyle dağıtılmaktadır. Beyaz Mezar ziyaretinin mezar taşından alınan taşlar, toz hâline getirilerek yemeklere katılmakta ve bu yemek, şifa niyetiyle hastalar tarafından yenilmektedir.

1.1.2 Nazar Çıkarma Yoluyla Sağaltım

Kurşun Dökme: Nazara uğramış birisini nazarın olumsuz etkisinden kurtarmak için en sık yapılan uygulamalardan biri de kurşun dökmedir. Kurşun dökme işlemi gerçekleştirilirken öncelikle, nazara uğradığı düşünülen kişi bir tabureye oturtulur, ona üç İhlas ve bir Fatiha okunur. Daha sonrasında kurşun küçük bir tavada eritilir. Büyükçe bir kaba su doldurulup içine sembolik olarak "nasip" anlamına gelen ekmek, "bereket" anlamına gelen tuz ve "gözü (nazarı)" çağrıştıran yeşil bir yaprak konulur. Daha sonra eritilen kurşun, bu kişinin başının üzerindeki suya üç kez dökülür. Suda oluşan şekillere göre bazı yorumlar yapılır. Dökülen kurşunun şekli karmaşık ise bu kişinin üzerinde bir bela ve nazar olduğuna inanılır. Bu işlem köylerde "ocak" adı verilen ve hastalığı tedavi etme gücüne sahip kadınlar tarafından yapılmaktadır. Ocak, anadan kıza "el vermek" suretiyle aktarılmaktadır. İnanca göre, kurşun döküldüğü zaman nazara uğrayan ve bir şeyden korkan kimse'nin nazarı ve korkusu kaybolmaktadır (Irmak, 2017: 74-75).

Ateşe Tuz Atmak: Tuzun üzerine ayetler okunur. Bu işlem yapılırken bir iğne veya çuvaldız

yardımıyla tuz karıştırılır. Ev halkı bir ateş etrafında toplanır. Zazaca “nazer puç” (nazar kaybol) denilerek tuz ateşe atılır. Eve gelip giden herhangi bir kişinin nazarı olduğuna inanılırsa onun nazarına karşı; ya o kişi evdeyken ya da evden çıktıktan sonra (genelde çıktıktan sonra) bir tutam tuzu alıp üzerine bazı sureler okumak suretiyle; “Allah’ım sen bizi nazarlardan ve kem gözlerden koru!” denilir. Daha sonra ise bu tuz ateşe atılır. Bu işlem sadece bebek için yapılırsa tuz, bebeğin üzerinden üç defa gezdirildikten sonra ateşe atılmaktadır (Irmak, 2017: 75).

Köz Söndürmek: Kimin nazar ettiğini bulmak için yapılan bir uygulamadır. Bu uygulama, hastanın annesi, ablası ve teyzesi gibi yakınları tarafından bir közün suya atılmasıyla yapılmaktadır. Köz suya atıldıktan sonra nazarının değmesi muhtemel olan kişilerin isimleri sayılmaya başlanır. Su içindeki köz parçasından ses çıktığı esnada kimin ismi geçerse, o kişinin nazarının değdiğine inanılmaktadır (Irmak, 2017: 75).

Tütsülemek: Halk arasında nazar değen kişileri iyileştirmede kullanılan bir başka yöntem de tütsü yakmaktır. Bunun için genellikle uzelik otu, çörek otu, tuz ve kuru karanfil kullanılmaktadır. Tütsüleme işlemi şöyle yapılmaktadır: “Üzerlik otu” adı verilen bir bitki kurutulularak nazar değen çocuğun yanında yakılır, eğer duman bu çocuğun bulunduğu yöne doğru giderse bu durum; çocuğun nazardan kurtulacağına ve bir daha bu çocuğa nazar değmeyeceğine yorumlanmaktadır (Irmak, 2017: 75-76).

Şeyhlere veya Türbelere Gitmek: Yörede nazar çıkarmak için; Şeyh Ahmet, Şeyh Muhyiddin ve Şeyh Mustafa, Şahti Abi, Sofi Nuri, Seyda Deron, Şeyh Palu ve Dare Vahit gibi şeyhlere veya evliya türbelerine gidilmektedir (Irmak, 2017: 76).

Kur’an Okumak: Nazar değdiğine inanılan kişiyi nazardan kurtarmak için Felak ve Nas sureleri okunmaktadır. Ayrıca bir bardak suya yedi defa Ayete-l Kürsi okutularak bu su, nazar değdiğine inanılan kişiye içirilmektedir (Irmak, 2017: 76).

1.1.3 Büyüsel Yöntemlerle Sağaltım

Çocuksuzluk: Halk arasında çocuğu olmayan kadınlar için yapılan uygulamalardan biri de; muska yazdırmaktır. Muska, hastanın boynuna veya sırtına asılmakta ya da suya batırılmaktadır. Muskanın batırıldığı su ise şifa amacıyla hastaya içirilmektedir. Yörede seyyid, şeyh veya molla diye adlandırılan kişilere “boylama” yaptırılması ve ip bağlatılması da başka bir büyüsel

uygulamadır. Boylama işlemi şöyle yapılmaktadır: Henüz yaş iken koparılan bir söğüt ağacının dalının iki ucunun birleştirilmesiyle bir daire şekli oluşturulur. Oluşturulan bu daire rahatsızlığı olan kişinin (çocuğu olmayan kadının, korkan bir kişinin veya altına kaçırın çocukların) başından ayağına doğru geçirilir, daha sonra da bu kişi dairenin içerisinden çıkarılır. Yerdeki daireye hoca bazı dualar okuyarak ve bir muska yazarak boylama işlemi tamamlar. Hocanın yazmış olduğu bu muska ise üzerinde taşıması için hastaya verilmektedir (Irmak, 2016: 115).

Çocuğu olmayan kadınlar için diğer bir uygulama ise şöyledir: Bir Cem töreninde çocuğu olmayan veya herhangi bir sağlık sorunu yaşıyan kişiler için Dede'den dua istenir. Evliyalar ve yarenler dualarla yardıma çağrılır. Düşük yapan kadınlar için tas indirilip, ip bağlatılır. Bu ipi, On İki İmam soyundan geldiğine inanılan kişiler bağlar. Hastaya deve eti yedirilir ve deve sütü içirilir. Bunun nedeni deveye atfedilen kutsallıktır. Çocuğu olmayan kadın, doğum yapmakta olan bir kadının yanına gider, yeni doğan çocuğun göbek kordonunu kendi eteğinin üzerinde kestirir. Bunun dışında bir başka uygulama da şöyledir: Çocuk sahibi olmak isteyen kadın yeni doğum yapmış bir kadının evine gider ve buraya gitmeden önce en sevdiği yiyecekleri yer; aynı zamanda en sevdiği giysileri giyer. Bu giysileri iki hafta boyunca üzerinden hiç çıkarmaz. Çocuğu olmayan kadın, cuma günü kaydattığı on adet yumurtayı ve bir adet ekmeği on çocuklu olan bir eve götürür, burada yenilen yumurtaların kabuğunu alarak banyo yapacağı suyun içine atar ve sonra da bu suyla yıkanmaktadır (Irmak, 2016: 115-116).

Konuşamama: Konuşamayan çocuğun konuşmasını sağlamak için çocuk, Cuma Namazı'ndan sonra müezzinin yanına götürülür. Müezzin çocuğun konuşması için ağzına cami anahtarını sokar. Anahtar, çocuğun dilinin kilidini açmayı simgelemektedir. Böylelikle konuşamayan çocuğun dilinin çözüleceğine inanılmaktadır (Irmak, 2017: 76).

Kekemelik: Kekemelik sorununu çözmek için bir hocaya gidilmektedir. Hoca, çocuğa Kur'an'dan bazı ayetler okumakta ve aynı zamanda da tesbih çekmektedir. Bu tesbihler suda bir gün bekletildikten sonra tespihlerin bekletildiği bu su, çocuğa içirilmektedir. (K1)

Gelincik (Buk): Gelinciği tedavi etmek için sağ göze siyah kalem çekilmektedir. Eğer hastalık geçmezse bezden bir gelin bebek yapılarak evin önündeki ağaca asılır. Gözdeki gelincik geçene kadar bu gelin bebek ağaçta asılı kalmaktadır. (K2)

Baş-Boğaz Ağrısı: Bingöl’de Alevilerin yaşadığı bölgelerde baş veya boğaz ağrısı için ağzı dualı bir kişiye müracaat edilmektedir. Ağzı dualı bu kişi, başı veya boğazı ağrıyan kişiyi önüne oturtmakta ve ağrıyan yere masaj yaparak “Benim elim değil, Fatıma Ana’nın elidir, benim duam değil, Ana Fatıma Ana’nın duasıdır.” demektedir. Hasta, bu şekilde tedavi edilmeye çalışılmaktadır (Hamarat, 2017: 161).

Suçiçeği/Kızamık (Suri): Bu hastalığın tedavisi için yedi pınarın ya da yedi derenin suyunun birleştiği yerden hastaya su getirilmekte ve bu suyla hasta yıkanmaktadır. Bu suyu getiren kişinin suyu getirene kadar hiç kimseyle konuşmaması gerekmektedir. (K3)

1.2 Gerçekçi ve Akılcı Yöntemlerle Sağaltım

1.2.1 Bitkilerle Sağaltım

Alıç Çiçeği: Alıç çiçeği; kalp ağrılarında, kalp ritim bozukluklarında, yüksek tansiyonu dengelemede, kalbi kuvvetlendirmede, kan dolaşımının düzenlenmesinde ve ateşli hastalıklar sonucu yorulan kalbi kuvvetlendirmede kullanılmaktadır. (K4)

Anığ: Yüksek dağların kayalık kesimlerinde yetişen bir bitkidir. Yetişme esnasında ilk önce çiçek açıp daha sonra sivri uçlu minik yapraklar açan bu bitkinin çiçekleri dökülünce yaprakları toplanır ve kurutulur. Anığ, özellikle bronşit, öksürük ve balgam gibi solunum yolları hastalıklarının tedavisinin yanında kurutulduktan sonra iyice ufalanıp yağda kavrulmuş yoğurtlu çorbaların üzerinde baharatlı sos olarak da yemeklerde kullanılmaktadır (Hamarat, 2017: 158-159).

Amber Çiçeği: Yüksek derecede C vitamini içermektedir. Kan yapıcı tansiyon düzenleyici, vücudun hastalıklara karşı direncini artırmada yardımcıdır. Kanı temizlemede soğuk algınlığında, mesane ışıltmesinde, cildi beslemede, kandaki şekeri düzenlemede, ölü hücreleri yenilemede, öksürüğü gidermede, nefes açmada ve ateş düşürmede etkilidir. (K5)

Avokado: Özellikle böbrek rahatsızlıklarında faydalıdır. Böbrek taşı iltihabı, böbrek yetmezliği, safra kesesi taşı, idrar yolları iltihabı, prostat büyümesi ve iltihapları gibi rahatsızlıkların yanında mide ülseri, gastrit, hazımsızlık ve basur kanamaları tedavisinde de iyileştirici bir özelliğe sahiptir. (K5)

Bukli (Bukle): İlkbahar aylarında havaların ısınmasıyla özellikle rakımın yüksek olduğu bölgelerde yetişen ve kıvrıkcık bir yapıya sahip olan bukli otu, tuzlanarak yemeklerde tüketilmektedir. Bukli otu, ağız ve diş hastalıklarına iyi geldiği gerekçesiyle şifahi amaçlı da kullanılmaktadır. (K1)

Böğürtlen: Ağız yaralarının giderilmesinde, kanser hücrelerinin ve tümör büyümesini engellemede, hafızayı güçlendirmede, kanı temizlemede ve cildi beslemede yararlı olan böğürtlen, yüksek derecede C vitamini içermektedir. (K1)

Bodur Otu: Bodur otu kan şekerini düşürücü bir özelliğe sahiptir. Pankreas ve karaciğer çalıştırıcı etkileri vardır. Vücudun tüm hastalıklara karşı savunma sisteminin güçlenmesine yardımcı olur. Mantar, egzama ve sedef gibi deri hastalıklarında destekleyicidir. Bodur otu ayrıca kanser hastalığının tedavisinde de kullanılmaktadır. (K1)

Çakşır Otu Kökü: Erkeklerde cinsel gücü, sperm sayısını ve testosteronu artırmada; bağışıklık sistemini, fiziksel ve zihinsel dayanıklılığı güçlendirmede; aşırı stres ve yorgunluktan kaynaklanan performans düşüklüğünü gidermede, yaşlılığın geciktirilmesinde ve ayrıca kandaki şekeri düşürmede etkilidir. (K2)

Çin Geveni: Enfeksiyonların giderilmesinde, çeşitli alerjik rahatsızlıklarda, kronik yorgunluk tedavisinde, hepatit riskini azaltmada, iştahsızlık gibi sorunlarda, soğuk algınlığının giderilmesinde ve bağışıklık sistemini kuvvetlendirmede faydalıdır. (K3)

Çiriş Otu: Çiriş otu, daha çok memeli basur tedavisinde kullanılmaktadır. Ayrıca mafsal ağrılarını dindirir, idrar söktürür ve saçkıran tedavisinde kullanılır. (K4)

Çörek Otu: Çörek otu ateşte hafif kavrulup ısıtılır ve havanda dövülerek eklem ve baş ağrılarında kullanılır. Çörek otu, ağrılı bölgeye iyice sürülüp masaj yapıldıktan sonra ağrıyan yer streçle sarılır (Hamarat, 2017: 161).

Defne Suyu: Ağızda gargara yapılan defne yapraklarının suyu, sindirim salgılarını artırmada, iştah açmada, hazmı kolaylaştırmada ve bağırsak gazlarını gidermede yardımcıdır. Defne suyu, terletici ve mikrop öldürücü etkiye sahip olduğu için her türlü soğuk algınlıklarına ve soğuk algınlığı sebebiyle meydana gelen ağrıların tedavisinde de tercih edilmektedir. (K5)

Deve Dikeni: Deve dikeni, mide güçlendirici, iştah açıcı, karaciğer güçlendirici, kuvvet verici, süt arttırıcı, hazım kolaylaştırıcı ve safra bezi düzenleyicidir. (K4)

Elma: Nefes darlığı ve kalp hastalıklarına karşı koruyucudur. Bağırsakları temizler. Karaciğeri besler, sinirleri ve adaleleri kuvvetlendirir. Bedenin ve zihnin yorgunluğunu gidermede yardımcıdır. Böbrekteki taşların düşmesinde yardımcıdır. Elmanın ayrıca kanı temizleyici ve hazmı da kolaylaştırıcı etkisi de vardır. (K6)

Enginar: Karaciğeri, kalp ve damar sağlığını korumada, sarılıkta, romatizmada, ter kokusunu kesmede ve safra akımını düzenlemede yardımcıdır. Karaciğeri tüm zararlı ve zehirli maddelerden arındırmada ve ayrıca karaciğer hücrelerinin yenilenmesinde destekleyicidir. (K3)

Gelincik: Gelincik bitkisi, soğuk algınlığına, karın ağrısına ve uykusuzluğa iyi gelmektedir. Gelinciğin çiçeklerinden şurup yapılarak içilirse öksürüğe iyi gelmektedir. (K6)

Gulik (Gulık): İlkbahar aylarında kırsal bölgelerde yetişen gulik otu, idrar yolları ve böbrek rahatsızlıklarına iyi geldiği gerekçesiyle yörede halk tarafından çokça tüketilmektedir. (K5)

Gün Işığı Otu: Havanda dövülerek krem hâline getirilerek yaraların tedavisinde kullanılmaktadır. Bu işlem genellikle gece uyumadan yapılır, sabahleyin krem sürülen yer temizlenir. Çünkü krem, bütün gece yaranın kanını ve iltihabını boşaltır. Gün ışığı otu, yaraların tedavisinde kullanıldığı gibi yemek yapılarak da tüketilmektedir. Suda haşlanıp suyu süzülen gün ışığı otu iyice sıkılır, içerisine tuz ve yağ ilave edilip üzerine sarımsaklı yoğurt döküldükten sonra yenilir. Bu ottan yapılan yemeğin, iç hastalıklara, iltihaplı akıntı ve idrar yanması gibi rahatsızlıklara iyi geldiği belirtilmektedir (Hamarat, 2017: 158).

Ihlamur: Grip, nezle, anjin ve boğaz yolları enfeksiyonlarında tedaviyi destekleyicidir. Ihlamurun, astımda, bronşitte, göğüs yumuşatmada, terlemede, balgam söktürmede, öksürük kesmede ve ateş düşürmede etkili olduğu bilinmektedir. (K7)

Isırgan Otu: Karaciğer ve safra kesesi hastalıklarına iyi gelmektedir. Ayrıca solunum sistemi rahatsızlıklarında da kullanılmaktadır. Mide ve bağırsak ülserinde, akciğer hastalıklarında tedavi edici etkisi vardır. Soğuk algınlığını önler. Romatizma ve gut hastalıklarının tedavisine yardımcı olur. Isırgan otu yeni olgunlaşmaya başladığı dönemde koparılıp vücutta çıkan sivilcelere sürülürse sivilceyi yok eder. (K2)

Işkın (Ribez): Sindirimi kolaylaştırmada, boğazı yumuşatmada ve bağırsaklardaki rahatsızlıkları gidermede tedavi edici özelliği vardır. (K8)

Karavaş Otu: Karavaş otu, migren gibi kronik baş ağrılarında, beyin ile ilgili hastalıkların tedavisinde; ayrıca mide, bağırsak, safra kesesi ve gastrit gibi hastalıklar için de kullanılmaktadır. (K9)

Keçiboynuzu: Kolesterolün ve tansiyonun düşmesine yardımcı olmakta, nefes darlığına astım, bronşit ve öksürüğe iyi gelmektedir. Kalp damarlarının açılmasına yardımcı olur. Vücuda kuvvet ve enerji verir. Yüksek miktarda

kalsiyum içerdiğinden çocukların kemik ve zekâ gelişiminde ve zihinlerinin açılmasında büyük rol oynar. Karaciğeri yüksek oranda takviye eder. Kan yapıcı ve kan temizleyici özelliği vardır. Sigaranın solunum sistemi üzerindeki olumsuzluklarını giderir. Ayrıca hazımsızlık, mide yanması, mide ekşimesi ve bağırsakların çalışmasında faydalı olduğu gibi göğsü yumuşatmada ve balgam söktürmede de etkilidir. (K10)

Kekik: Hazmı kolaylaştırmada ve kabızlığı gidermede faydalıdır. Sinir, stres, uyku bozukluğu, mide ve bağırsak şişkinliği, gaz, mide ülseri, gastrit, iç hemoroit ve idrar zorluğu gibi rahatsızlıklarda düzenli olarak kullanıldığında iyileştirici özelliğe sahiptir. (K2)

Kenger: Kenger sakızı çiğnendiği zaman iştah açar, dişleri temizler ve diş etlerini kuvvetlendirir. (K7)

Kereviz Tohumu: İdrar söktürmede, prostat ve prostat iltihabını gidermede yardımcıdır. İçerdiği maddeler nedeniyle idrar yollarını temizlemekte ve romatizma rahatsızlığına da iyi gelmektedir. (K11)

Kuşburnu: Kuşburnu, özellikle soğuk algınlıklarında etkilidir. Dokulardaki sertleşmelere ve kemik erimesine karşı kullanılır. Ateş, yorgunluk ve bağışıklık sisteminin güçlendirilmesinde yardımcı olur. Bağırsak hastalıklarında ve ishalin kesilmesinde etkilidir. Safra kesesinde taş oluşmasını engeller. Ayrıca karaciğer iltihabını gidermek ve tansiyonu düzenlemek için de kullanılmaktadır. (K8)

Kuşkonmaz: Kuşkonmaz bitkisi, idrar söktürür ve idrar yollarını temizler. Vücutta oluşan ödem şişkinliklerini gidermeye yardımcı olur. Sinirleri kuvvetlendirir. Zihin yorgunluğunu giderir. Diş ağrısını hafifletir. Gözleri ve kalbi dinlendirir. (K8)

Kuzukulağı: Bu bitkinin yaprakları, böbrekleri çalıştırır ve idrar söktürücüdür. C vitamini bakımından zengin olduğu için iskorpit hastalığının iyileştirilmesinde faydalıdır. Kuzukulağı, ayrıca bedeni güçlendirici bir tonik olarak da kullanılmaktadır. (K9)

Madımak: İdrar arttırıcı ve idrar sökücüdür. Kan şekerini düşürücü özelliği ile şeker hastalarına iyi gelir. Karın ağrılarının giderilmesinde, ishal ve vücutta oluşan iltihapların tedavisinde etkilidir. (K10)

Mantar: Kolesterol ve bağışıklık sistemini düzenler. İltihabı önler. Antioksidan etkisi vardır. Kalp ve damar hastalıklarına da iyi gelir. (K11)

Mendek: Mendek otu, iştah açıcıdır, idrar söktürür ve ayrıca bağırsak hastalıklarını da tedavi edici özelliğe sahiptir. (K12)

Pel Heves Otu: Pel heves otu, sulak olan hemen her yerde yetişmektedir. Kırçılı ve esnek bir yapıya sahip olan bu ot, kuzukulağı otuna benzemektedir. Yüzde ve vücutta çıkan yaraların tedavisinde, uçuk ve çıbanların iltihaplarının kurutulmasında oldukça etkili bir bitkidir. Kullanımı şu şekildedir: Pel heves otu suda bir dakika kadar haşlanır, haşlanan ot yara, çıban veya uçğun üzerine bırakılıp üzeri poşet veya jelatinle kapatılır. Bu yöntem sayesinde sorunlu bölgede bulunan kanlı ve sulu iltihap tamamıyla sökülüp atılmakta ve böylece yaranın iyileşme süreci hızlanmaktadır (Hamarat, 2017: 159).

Semizotu: Kabızlığa iyi gelir. Yaşlı ve hasta olup diyet yapan kişiler için faydalıdır. Semizotu kanı temizler ve bol idrar söktürür. Böbrekteki kum ve taşı düşürmede de etkili olduğu bilinmektedir. (K13)

Sirmok: Baharın gelmesiyle beraber boy gösteren bu ot, yapı itibariyle buğdayın ilk yeşerdiği dönemdeki saplı halini anımsatmaktadır. Asıl faydalı olan, bu otun kök kısmındaki sarımsak dişine benzeyen tanedir. Sirmok adını, sarımsağa benzeyen tane kısmından dolayı almıştır. Sir, Zazaca ve Kürtçede sarımsak anlamına gelmektedir. Bu otun kök kısmındaki bölüm şekil itibariyle her ne kadar sarımsağa benzese de tat olarak sarımsakla bir ilgisi yoktur. Yöre halkı bu otu daha çok şeker hastalıklarında şekeri dengelemek amacıyla kullanmaktadır (Hamarat, 2017: 150).

Tırşık: İştah açma özelliği vardır. Mide hazmı rahatsızlığı çeken hastalar için faydalıdır. İdrar söktürücü olmakla beraber idrar enfeksiyonlarına karşı da kullanılmakta olan tırşık bitkisi, kansızlığa iyi gelmekte ve ateş düşürmektedir. (K14)

Yemlik: İlkbaharda yağın ilk yağmurdan sonra yeşeren ve yaklaşık 20-25 gün yeşil kalan bu ot, uzun ince yapraklı bir yapıya sahiptir. Genellikle tuzlanarak yenilmektedir. Yöre halkı bu otu daha çok iç hastalıklara iyi geldiği düşüncesi ile şifahi amaçlı tüketmektedir (Hamarat, 2017: 149). Vitamin eksikliğinin sebep olduğu pek çok hastalığı önlemek bakımından önemli bir besin maddesi olan yemlik, çiğ olarak yenilirse iştah açar. Sindirimi kolaylaştırıcı etkisinden dolayı bir sebze yemeği olarak da tüketilir. Yemlik bitkisinin, mide ve bağırsak rahatsızlıklarında iyileştirici bir özelliğe sahip olduğu da bilinmektedir. (K15)

Yonca: Baş ağrılarına iyi gelir. Ateş düşürücü özelliği vardır. Şeker hastalığına faydalıdır. İshali keser. Kanı ve karaciğeri temizler. Kansızlığı gidermede etkilidir. (K11)

Zencefil: Zencefilin; astım, bronşit, nefes darlığında, göğsü yumuşatmada, balgam söktürmede, soğuk algınlığında, öksürüğü kesmede, baş dönmesinde eklem iltihabında, vücudu terletmede, mide bulantısını ve kusmayı önlemede, vücut direncini artırmada, mikrop kırmada, bağışıklık sistemini güçlendirmede, kansere karşı korumada, romatizma ağrılarını ve ishali kesmede faydalı olduğu bilinmektedir. (K2)

Zeytin Yaprağı: Zeytin yaprağı, kan şekeri, kolesterol seviyesini ve yüksek tansiyonu düzeltmede, kulak enfeksiyonlarında, bronşit ve hepatit riskini azaltmada, sindirim sistemi ve karaciğeri beslemede, mide ağrılarında, öksürükte, sedef ve egzamada, mantarda ve kaşıntılı alerjilerde tedavi amaçlı kullanılmaktadır. (K2)

1.2.2 Çeşitli Yöntem ve İlaçlarla Sağaltım

Böbrek Hastalıkları: Böbrek taşı düşürmek için peynir altı suyundan her sabah birer bardak aç karna içilir ve hasta traktöre bindirilerek böbrek taşlarının düşmesi için taşlı ve engebeli yerlerde gezdirilir. Yörede böbrek taşlarını düşürülmesi için uygulanan başka bir uygulama ise şöyledir: Bir yaşını henüz doldurmamış olan bir horoz kesilir ve bu horozun midesinin içindeki pislikler alındıktan sonra eti kurutulur ve dövülerek toz hâline getirilir. Bu toz ise yoğurtla karıştırılıp günde bir defa hastaya yedirilir. Böbrek hastalıklarında başka bir tedavi yöntemi de; yoğurdun üzerinde oluşan sarımtırak suyun süzülerek içilmesidir. Yörede bulunan şifalı ve mineralli su kaynakları da böbrek, mide ve idrar yolu rahatsızlıklarına iyi geldiği gerekçesiyle hastalar tarafından tercih edilmektedir. (K16)

İshal-Kabızlık: İshal olan birisine bol bol muz yedirilir. Türk kahvesinin veya çayın yoğurtla karıştırılarak hastaya yedirilmesi de başka bir uygulamadır. Diğer uygulamalar ise; kabız olan insanlara her yemekten önce birer yemek kaşığı zeytinyağı içirilmesi, mandalina veya portakalın tam olarak soyulmadan içindeki beyaz zarı (damarları) ile birlikte hastaya yedirilmesidir. (K11)

Mide Hastalıkları: Isırgan otu, maydanoz ve taze nane iyice yıkanır bir gün beklemeye bırakılır ve daha sonra da kaynatılıp kaplara doldurularak buzdolabına konulur. Bu karışımdan, her sabah aç karna ve akşam yatmadan önce birer bardak hastaya içirilir. Mide rahatsızlığına geceleyin kaynatılmış süt içmek de iyi gelmektedir. (K12)

Rahim Hastalıkları: Kadının gebe kalmasına engel olduğu düşünülen rahim iltihabını gidermek ve rahim üşütmesini ortadan kaldırmak için kaplıcalara gidilir, burada yıkanılır ve kaplıca suyundan içilir. Maydanoz, saman, yonca gibi bitkiler suda kaynatılır; kaynatılan bu suyun buharıyla hasta terle-

tilir. Çocuğun olmaması, rahmin sertleşmesine bağlandığı için rahim yumuşatılarak maske kaldırılır. Ebegümeci otu, (Zazaca; “verrejık”, Kürtçe; “tolık”) kaynatılır ve bu otun suyu kadına içirilir, haşlanan ot ise yağ ve yumurtayla pişirilerek kadına yedirilir. Ayrıca ışkın ve böğürtlen kökü kaynatılarak bu bitkilerin suyu hamile kalmak isteyen kadına içirilir. Çocuğu olmayan erkeklere ise; kaynatılan keçiboynuzu, havuç ve “çaşır” adı verilen bitkilerin suyu içirilir. Kadının rahminin temizlenmesi için soğan suda kaynatılır; soğanın suyu süzülür ve bu sudan kadına kırk gün boyunca her sabah aç karına bir bardak içirilir. Sobanın üzerinde ısıtılan kiremit, bir beze sarılarak kadının karnının üzerine bırakılır. Kadının rahmi aşağı doğru düşmüş ise bir ebe, maske kaldırma (rahim kaldırma) yöntemi ile kadının rahmini yukarı doğru çekerek tekrar yerine oturtur. (Irmak, 2016: 116) Sobada ısıtılan tuğla, kaynayan sütün içine bırakılır. Hasta kadın bu sütün buğusuna oturtulur. Sütün içine tuğla konulmasının sebebi; sütün erken soğumasına engel olmaktır. Bu yöntemle kadının yumurtalarının etrafında oluşan kistler tedavi edilmektedir. Diğer bir uygulama da; gebe kalamayan kadının suda kaynatılan samanın buharına oturtulmasıdır (Hamarat, 2017: 160).

Ayak ve Topuk Hastalıkları: Topuk dikenini ağrısını azaltmak ve sabahları uyandıktan sonraki ilk ağrıları ve batma hissini önlemek için buz tedavisi yapılmaktadır. Topuğun altına koyulan buza uzun bir süre basılır. Sonrasında ise bir şişe ayağın altında gezdirilir ve böylece topuk bölgesine masaj uygulanır. Ayrıca topuk dikenini için tasarlanmış terlik ve ayakkabı tabanlığı da kullanılır. Ayak kuruluğı ve özellikle topuk bölgesinde oluşan çatlaklar için ayvanın çekirdekleri çıkartılır. Sonrasında bir çay bardağı suya ortalama on adet ayva çekirdeğı konulur ve bu su bir iki saat güneşte bekletilir. Ayva çekirdeğı bardaktaki saf suya jöle kıvamı vermektedir. Bu jölemsi kıvam topuk çatlaklarına ve kuru ayaklara iyi gelmektedir. Ayva çekirdeğinin oluşturduğu bu jel, kırıksıklığın giderilmesi için göz çevresine de uygulanmaktadır (Hamarat, 2017: 161-162).

Kanama: Vücudun herhangi bir yerinde darbe sonucu meydana gelen kanamayı durdurmak için yaraya “tütün” adı verilen bir ot bastırılır. Bu ot, sigara yapımında kullanılan tütünün bir çeşididir. Burun kanamasını durdurmak için başka bir uygulama ise; kuru fasulyenin bakır bir kapta ısıtıldıktan sonra ezilip toz hâline getirilmesi ve bu tozun burun deliklerine tıkanmasıdır. (K16)

Karın Ağrısı: Karın bölgesinde oluşan ağrılar için küçük bir kürek ısıtılarak sırt bölgesine sert bir şekilde vurulur. Böylece karın bölgesinde oluşan ağrı giderilmeye çalışılır. (K15)

Boğaz Ağrısı: Bal ve soğanın karıştırılması sonucu oluşan kür; baş ağrısı, öksürük ve boğaz ağrılarını tedavi için kullanılır. (K14)

Diş Ağrısı: Bir şiş ısıtılır ve ağrıyan dişin üstüne bastırılarak ağrısı giderilmeye çalışılır. Ayrıca ağrıyan dişin üstüne sarımsak, tuz vb. şeyler koymak suretiyle de tedavi yapılmaktadır. (K13)

Sinüzit: Başta oluşan sinüzit için bir tencere suyun içine soğan ve sarımsak atılır ve bu su kaynatılır. Suyun kaynamasıyla tencerenin üzerinde oluşan buhara hasta kişi tutularak tedavi edilir. (K10)

Astım ve Bronşit: Astım, bronşit veya üşütmeye bağlı olarak oluşan öksürüklerde karabiber, bala karıştırılarak yenilir. Tereyağlı pekmez kaynatılıp içilir. Siyah turpun ortası bir kaşık yardımı ile delinip çukurlaştırılır. Sonra da bu turpun içerisine iki yemek kaşığı bal konulduktan sonra turpun kesilen kısmı tekrar kapatılır. Beklemeye bırakılan bu turp, bir gün sonra açılır ve içerisindeki su şekline dönüşen bal, hasta olan kişiye içirilir. Astım ve bronşit hastalıklarında başka bir tedavi uygulaması da; hastanın boğazına bir bildircin veya bir keklik yumurtasının çığ olarak kırılması ve bunun hastaya yutturulmasının sağlanmasıdır. Yörede; astım hastalarına “bittim” veya “menengiç” olarak bilinen bitkinin tohumunun çiğnetilerek hastaya yedirilmesi de bir başka tedavi yöntemidir (Hamarat, 2017: 162).

Yüzde Çıkan Apseleler: Ağaçların (özellikle çam ağacı) kabuklarında oluşan bal özlerinden bir miktar alınır. Bu sıvı madde, kuru tütünle iyice karıştırılarak akışkan bir madde elde edilir. Daha sonra da bu karışım, yüzde çıkan apseye sürülür. Böylece yüzde çıkan apseleler tedavi edilir. (K16)

İltihaplanma: Bir miktar un yoğrularak hamur hâline getirildikten sonra vücudun her hangi bir yerinde meydana gelen çıban veya sivilce gibi yaraların üzerine sonra sarılır. Böylece bu hamurun, yaranın içindeki iltihabı çekmesi beklenir. Çıban tedavisinde kullanılan bir diğer yöntem ise; çiçeklerin açmamış soğanını kavurup çıbanın üzerine koymaktır. Soğan hafifçe pişirilip çıbanlı olan kısma sarılır. Bu soğan, çıbanı olgunlaştırıp büyütür ve iltihabın patlamasını sağlar. (K3)

Parmak İltihaplanması: Beyaz bir ip, iğne yardımıyla iltihap toplayan yere geçirilerek düğüm atılır ve daha sonra bu ip parmağın çevresine dolanır. Parmağa dolanan bu ip kendiliğinden kopana kadar öylece bağlı kalır. Başka bir uygulama da; bir soğanın ateşte kızartılarak iltihap toplayan yere sarılmasıdır. (K14)

Sarılık (Zerık): Bu hastalık, yörede “ocaklı” adı verilen kişiler tarafından tedavi edilmektedir. Sonbaharda ağaçlarda çıkan çiçeğe benzer kozalar ve

kırlardan toplanan yoncalar kurutulur. Kurutulmuş bu kozalar ve yoncalar suda kaynatılır. Bir gün sonra bu su ve evde yedi yıl bekletilmiş olan bir sabunla sarılık hastası olan kişi yedi defa yıkanır. Bu işlemden sonra hastanın dilinin altı kesilerek kirli kan akıtılır. Bu tedavi ile sarılık hastasının iyileşeceğine inanılır. (K1)

Egzama (Mırcılar): Yörede Kudret Buzrul, Zazaca “mörjuloni” olarak adlandırılan deri hastalığını tedavi eden bir halk hekimi olarak tanınmıştır. Kudret Buzrul’un, bu deri hastalığını mürekkepli kalemle egzamal kısmın etrafını çizerek ve Kur’an-ı Kerim’den bazı sûreler okuyarak tedavi ettiği bilinmektedir. (K2)

Kırık-Çıkık: Bir kuzu ya da koyunun kuyruk bölümünün derisi yüzülür ve bu deri kırılan kol ya da bacağı sarılır. Daha sonra ise kırılan kol veya bacak, sabit kalması için tahta parçaları ile sarılır. Kırık-çıkık tedavisinde başka bir yöntem ise; çıkık olan eklem için elle tekrar yerine getirilmesidir. Bu işlemden sonra kırığın üzerine biraz yumurta akı dökülerek kırık sarılır. Bu yumurta akı, alçı işlevi görmektedir. Yüksekten düşme sonucu oluşan kırık, çıkık ve zedelenmeler için özellikle eski dönemlerde kullanılan bir diğer yöntem de; koyun postuna sarma işlemidir. Kesilen bir koyunun derisi yüzülür. Yüzülen bu koyunun postu soğumadan hastanın kırık veya çıkık olan uzvuna sarılır. Bir hafta veya 10 gün içinde bu kırık ve çıkıkların tedavi edildiği görülür. (K3)

Kamburluk: Bel bölgesinde oluşan “kamburluk” olarak adlandırılan eğikliklerin giderilmesi için hastanın yüz üstü yatırılarak sağ kolu ile sol bacağı; sol kolu ile sağ bacağı aynı anda çekilerek birleştirilmeye çalışılır. Böylece beldeki kamburluk giderilmeye çalışılır. (K4)

Bel Ağrısı: Bel ağrısı çeken kişinin beli, öncelikle sıcak su veya sıcak kirmit uygulaması ile iyice ısıtılıp yumuşatılır. Daha sonra ağrıyan bölgeye bardak çekilir. Daha sonra da o bölgeye yakı yapıştırılmaktadır. Bu yakı bir müddet sonra kendiliğinden düşmektedir. Başka bir uygulama da; belin ağrıyan kısmına; zeytinyağı ve çörek otu yağı sürülerek masaj yapılmasıdır. Yörede en çok tercih edilen uygulamalardan biri “hacamat” tedavisidir. Hacamat; vücutta bazı bölgelerde biriken kirli kanın atılması için bir tedavi yöntemidir. Bir bardağın içinde küçük kâğıt parçacıklarının yakılmasıyla ve kâğıt parçacıkları sönmeden ağrıyan kısımlara bardağın ters çevrilmek suretiyle yapıştırılmasıdır. Böylece bardağın içindeki oksijenin azalmasıyla ağrıyan kısımdaki deri ve kan toplanmaktadır. Bardaklar çıkarıldıktan sonra bu şişlikte toplanan kirli kan, neşter yardımıyla dışarı atılmaktadır. Yörede süt ile birlikte pişirilen buğdayın soğuduktan sonra lapa yapılarak bir beze sürülmesi ve bu bezin ağrıyan yere sarılmasıyla da bel ağrısı tedavi edilmektedir. (K3)

Sonuç

Orta Asya Türk inançlarından Şamanizme kadar uzanan halk hekimliği, yüzyıllarca insanların şifa ve tedavi amaçlı başvurduğu uygulamalar bütünü olarak adlandırılmıştır. Divanü Lugâti't Türk ve Kutadgu Bilig'de; halk hekimliğinin karşılığı olarak "em" ve "emçi" kavramları geçmektedir. Dede Korkut hikâyelerinde; dağ çiçeği ve anne sütü ile tedavi, yaraya kül basarak tedavi, kör gözün açılması için tedavi ve sarımsak otu ile tedavi hakkında bazı bilgiler yer almaktadır. Yine Türk halk hikâyelerinde de bazı halk hekimliği uygulamalarına rastlamak mümkündür. Osmanlı döneminde; tedavi için başvuru ebeler ve tabipler dışında halk hekimleri hastaları tedavi etmişlerdir. Geçmişten günümüze halk hekimliği uygulamalarının, yapı ve fonksiyonları hep aynı olmuştur. Günümüzde henüz yeni "alternatif tıp" veya "tamamlayıcı tıp" olarak kabul görmeye başlayan halk hekimliği, Anadolu insanının asırlar boyunca edinmiş olduğu deneyimin bir sonucu olarak başvurduğu bir uygulama olmuştur.

Bu çalışmada; Bingöl'de uygulanan halk hekimliği uygulamaları ele alınmış, alan araştırması yöntemi ile elde edilen bilgiler ışığında yöre halkının başvurduğu tedavi çeşitleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. İklim ve bitki örtüsü bakımından birçok bitki çeşidine ulaşmanın mümkün olduğu Bingöl'de bitkisel yolla yapılan tedavinin halk arasında oldukça yaygın olduğunu söylemek mümkündür. Gerçekçi ve akılcı sağaltma yöntemlerinin hastaneye gitme imkânı olmayan hastalar tarafından olduğu gibi, hastaneye gidip de şifa bulamayan hastalar tarafından da tercih edildiği görülmektedir. Yörede dinî ve büyüsel yöntemlerle tedavinin de oldukça rağbet gördüğü bir gerçektir. Eskiden "kocakarı ilacı" veya bu işi yapanların "efsuncu" olarak küçük, önemsiz görüldüğü Türkiye'de son yıllarda halk hekimliğinin "alternatif tıp" olarak rağbet görmeye başlaması, iyi bir gelişmedir, ancak bu işin ehilleri tarafından yapılması da son derece önemlidir. Tabi ki, hastalıkların ve rahatsızlıkların tedavisinde öncelik, modern tıbbın imkânlarından yararlanmaktır. Ancak modern tıbbın çare bulamadığı ve tedavi edemediği durumlarda halk hekimliği yöntemlerinden yararlanmak bir gerekliliktir. Gelişmiş ülkelerdeki araştırmacıların, bizde zamanında küçümsenen ve mesafeli durulan bu tür halk hekimliği uygulamaları ile ilgili sayısız bilimsel yayın yaptıkları, her geçen gün bu bitkilerden ve geleneksel uygulamalardan yararlanarak yeni ilaçlar ürettikleri ve tedavi yöntemleri geliştirdikleri bilinmektedir. Bu bakımdan Türkiye'de de halk hekimliğine daha çok önem verilmesi ve halk hekimliği ile ilgili çalışmaların sayısının arttırılarak hastalıkların ve sağlık sorunlarının tedavisinde bu uygulamalardan yararlanılması oldukça önem arz etmektedir. Bu noktada şüphesiz; halk hekimliği uygulamalarının modern tıba sağlayacağı katkı da büyük olacaktır.

KAYNAKÇA

- Acıpayamlı, Orhan (1969). *“Türkiye Folklorunda Halk Hekimliği ve Özellikleri”*, Ankara Üniversitesi, DTCF Dergisi, S.26, s.1-9.
- Alptekin, Ali Berat (2010). *“Türk Halk Hikâyelerinde Halk Hekimliği”*, Millî Folklor, S.86, s.5-19.
- Artun, Erman (2008). *Türk Halkbilimi*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Araz, Rifat (1995). *Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*, Ankara: AKM Yayınları.
- Bayat, Fuzuli (2006). *Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Boratav, Pertev Naili (1999). *100 Soruda Türk Folkloru*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Hamarat, Handan (2017). *“Bingöl Alevi Toplumunda Halk Kültürü Unsurları”* Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Bingöl: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Irmak, Yılmaz (2016). *“Doğumdan Ölümüne Bingöl Geçiş Dönemleri İnanç ve Uygulamaları”*, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.6, S.11, s.113-131.
- (2017). *“Bingöl'de Nazar İnanıcı ve Uygulamaları”*, Bingöl Araştırmaları Dergisi, C.3, S.2, s.65-78.
- Kaya, Muharrem (2001). *“Eski Türk İnanışlarının Türkiye'deki Halk Hekimliğinde İzleri”*, Folklor/Edebiyat Dergisi, C.7, S.25, s.199-218.
- Öncül, Kürşat (2013). *“Kars Örnekleminde Halk Hekimliğinin Arkaik Unsurları”*, Turkish Studies, Volume 8/1, Winter, p.2031-2035.

Kaynak Kişiler:

- K1:** Suna İlkyaz, Yaşı: 42, Eğitim Durumu: İlkokul, Mesleği: Ev Hanımı, Adresi: Hazarşah Köyü, Bingöl/Solhan. Görüşme Tarihi: 04.04.2016
- K2:** Fatma Çapalar, Yaşı: 60, Eğitim Durumu: Okur-Yazar Değil, Mesleği: Ev Hanımı, Adresi: Recep Tayyip Erdoğan Mahallesi, Bingöl. Görüşme Tarihi: 03.04.2016
- K3:** H. Ahmet Keskin, Yaşı: 67, Eğitim Durumu: İlkokul, Mesleği: Emekli, Adresi: Hazarşah Köyü, Bingöl/Solhan. Görüşme Tarihi: 25.02.2016
- K4:** Basriye Cucuboğa, Yaşı: 62, Eğitim Durumu: Okur-Yazar Değil, Mesleği: Ev Hanımı, Adresi: Çevrîmpınar Köyü, Bingöl. Görüşme Tarihi: 20.02.2016
- K5:** Halime Keskin, Yaşı: 54, Eğitim Durumu: İlkokul, Mesleği: Ev Hanımı, Adresi: Hazarşah Köyü, Bingöl/Solhan. Görüşme Tarihi: 12.03.2016
- K6:** Yusuf Elhakan, Yaşı: 60, Eğitim Durumu: İlkokul, Mesleği: Esnaf, Adresi: Cumhuriyet Mahallesi, Bingöl/Genç. Görüşme Tarihi: 15.04.2016
- K7:** Necla Öz, Yaşı: 56, Eğitim Durumu: Ortaokul, Mesleği: Ev Hanımı, Adresi: Yeşilyurt Mahallesi, Bingöl/Karlıova. Görüşme Tarihi: 18.05.2016
- K8:** Derya Özcan, Yaşı: 72, Eğitim Durumu: Okur-Yazar Değil, Mesleği: Ev Hanımı, Adresi: Hazarşah Köyü, Bingöl/Solhan. Görüşme Tarihi: 06.05.2016
- K9:** Özevli, Zehra, Yaşı: 82, Eğitim Durumu: Okur-Yazar Değil, Mesleği: Ev Hanımı, Adresi: Bahçeli Köyü, Bingöl/Genç. Görüşme Tarihi: 07.05.2016
- K10:** Sağış, Şadiye, Yaşı 65, Eğitim Durumu: Okur-Yazar Değil, Mesleği: Ev Hanımı, Adresi: Döşengi Mahallesi, Bingöl/Yedisu. Görüşme Tarihi: 09.05.2016
- K11:** Yakup Kanat, Yaşı 58, Eğitim Durumu: İlkokul, Mesleği: Çiftçi, Adresi: Recep Tayyip Erdoğan Mahallesi, Bingöl. Görüşme Tarihi: 03.03.2016

- K12:** Sıdıka Aydın, Yaşı 70, Eğitim Durumu: Okur-Yazar Değil, Mesleği: Ev Hanımı, Adresi: Mutluca Köyü, Bingöl/Solhan. Görüşme Tarihi: 26.04.2016
- K13:** Yıldız, Rabia, Yaşı: 74, Eğitim Durumu: Okur-Yazar Değil, Mesleği: Ev Hanımı, Adresi: Recep Tayyip Erdoğan Mahallesi, Bingöl. Görüşme Tarihi: 19.03.2016
- K14:** Güllü Bozoklar, Yaşı 54, Eğitim Durumu: İlkokul, Mesleği: Ev Hanımı, Adresi: Kültür Mahallesi, Bingöl. Görüşme Tarihi: 16.03.2016
- K15:** Dilber İlhan, Yaşı 65, Eğitim Durumu: Okur-Yazar Değil, Mesleği: Ev Hanımı, Adresi: Hazarşah Köyü, Bingöl/Solhan. Görüşme Tarihi: 17.05.2016
- K16:** Kırdemir, Besra, Yaşı 52, Eğitim Durumu: İlkokul, Mesleği: Ev Hanımı, Adresi: Kanireş Mahallesi, Bingöl/Karlıova. Görüşme Tarihi: 11.05.2016

EK: Bingöl'deki Bazı Yöresel Bitkilerin Fotoğrafları

(Fotoğraf 1: Kenger)

(Fotoğraf 2: Kuşkonmaz)

(Fotoğraf 3: Kuzukulağı)

(Fotoğraf 4: Madımak)

(Fotoğraf 5: Mendek)

(Fotoğraf 6: Tırşık)

(Fotoğraf 7: Yemlik)

(Fotoğraf 8: Gulık Otu)

(Fotoğraf 9: Sirmok)

(Fotoğraf 10: Bukli)

(Fotoğraf 11: Pel Heves Otu)

(Fotoğraf 12: Amğ Otu)

(Fotoğraf 13: Günişığı Otu)

